

وزنه اجتماعی جامعه شیعی بحرین در ساختار قدرت فقدان عدالت اجتماعی و نابرابری

مجید بزرگمهری^۱*

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۱۲/۱۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۴/۱۳

چکیده

جامعه شیعی بحرین، جمعیتی برابر ۶۵ تا ۷۰ و بنابر پاره‌ای آمار، تا ۷۶ درصد جمعیت این کشور را تشکیل می‌دهند ولی طبقه حاکم از اهل سنت هستند. خانواده حاکم شیخ عیسی آل خلیفه و بیشتر مقام‌های سیاسی و اجتماعی، از اهل سنت بوده، وزنه جامعه شیعی در ساختار سیاسی- اجتماعی کشور نادیده گرفته شده است. رویکرد دولت حاکم بحرین در گذشته و حال به حاشیه‌راندن جامعه شیعی در لایه‌های اجتماعی جامعه و دورساختن آنها از مراجع اقتدار سیاسی، امنیتی، اجتماعی و اقتصادی بوده است.

پرسش اصلی ما در راستای بررسی تفصیلی جایگاه جامعه شیعی در ساختار قدرت کشور بحرین و رویکرد تبعیض‌آمیز دولت، نسبت به شیعیان با توجه به مفهوم عدالت اجتماعی است؛ در این راستا با توسل به روش توصیفی تحلیلی و تکیه بر مؤلفه‌های کمی و کیفی جامعه‌شناسانه، مانند تعداد سکنه در مناطق مختلف، وضعیت آموزش و تحصیلات و تسهیلات ارائه شده از سوی دولت برای شیعیان، آزادی مذهبی و انجام مراسم عبادی، عدم تبعیض در سیاست‌های آموزشی مذهب اهل سنت و شیعه در نظام آموزشی بحرین، میزان توجه به وزنه شیعیان در تاریخ بحرین، شرایط و فرصت‌های اقتصادی به‌ویژه مقوله اشتغال و میزان حضور مؤثر شیعیان در مناصب اداری و سیاسی بررسی می‌شود.

در صورتی که تحقق عدالت، به‌ویژه عدالت اجتماعی، وظیفه نهاد دولت تلقی می‌شود، به‌ضرورت، طبقه حاکم در بحرین باید در راستای تحقق همه‌جانبه عدالت اجتماعی برای همه اقشار، به‌خصوص بخش بیشتر شیعی جامعه گام بردارد. عدم تلاش دولت حاکم و رویکرد تبعیض‌آمیزش، دلیلی بر کاسته شدن مشروعیت محسوب می‌شود.

واژگان کلیدی: بحرین، شیعیان. عدالت اجتماعی.

۱* . دانشیار دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره) (نویسنده مسئول: bozorg_majid@yahoo.com)

مقدمه

بحرین، امروزه مجمع‌الجزایری است که در زاویه جنوب‌غربی قاره آسیا در منطقه خاورمیانه در ناحیه خلیج فارس قرار گرفته‌است؛ این مجمع‌الجزایر از ۳۵ جزیره بزرگ و کوچک با وسعتی معادل ۶۹۵ کیلومتر مربع تشکیل شده که بزرگ‌ترین جزیره این کشور که پایتخت آن هم هست، منامه نام دارد؛ این کشور با هیچ کشور دیگری، مرز خاکی ندارد. از جنوب و غرب با عربستان سعودی، از شرق و جنوب‌شرقی با قطر و از شمال با ایران، همسایه است. بحرین، پیش و پس از انقلاب اسلامی ایران، کانون رستاخیز شیعی در کشورهای عربی خلیج فارس بوده‌است؛ این امر به‌طور مستقیم از وضع جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی این مجمع‌الجزایر ناشی می‌شود. جامعه شیعی بحرین، جمعیتی برابر ۶۵ تا ۷۰ (Bahrain Demographics) و بنابر پاره‌ای آمار، تا ۷۶ درصد جمعیت کشور را تشکیل می‌دهند (<http://www.ahlulbaytportal.com/en.php/page,4445A4758.html>) ولی طبقه حاکم از اهل سنت هستند. خانواده حاکم شیخ عیسی آل خلیفه و بیشتر مقام‌های سیاسی و اجتماعی از اهل سنت بوده، وزنه جامعه شیعی در ساختار سیاسی - اجتماعی کشور، بسیار نادیده‌گرفته‌شده‌است. رویکرد دولت حاکم بحرین در گذشته و حال به‌حاشیه‌راندن جامعه شیعی در لایه‌های اجتماعی جامعه و دورساختن آنها از مراجع اقتدار سیاسی، امنیتی، اجتماعی و اقتصادی بوده‌است.

پرسش اصلی ما در راستای بررسی تفصیلی جایگاه جامعه شیعی در ساختار قدرت کشور بحرین و رویکرد تبعیض‌آمیز دولت، نسبت به شیعیان با توجه به مفهوم عدالت اجتماعی است؛ در این راستا با توسل به روش توصیفی تحلیلی و تکیه بر مؤلفه‌های کمی و کیفی جامعه‌شناسانه، مانند تعداد سکنه در مناطق مختلف، وضعیت آموزش و تحصیلات و تسهیلات ارائه‌شده از سوی دولت برای شیعیان، آزادی مذهبی و انجام مراسم عبادی، عدم تبعیض در سیاست‌های آموزشی مذهب اهل سنت و شیعه در نظام آموزشی بحرین، «میزان توجه به وزنه شیعیان در تاریخ بحرین، شرایط و فرصت‌های اقتصادی به‌ویژه مقوله اشتغال و میزان حضور مؤثر شیعیان در مناصب اداری و سیاسی» بررسی می‌شود.

در صورتی که تحقق عدالت، به‌ویژه عدالت اجتماعی، وظیفه نهاد دولت تلقی می‌شود، به‌ضرورت، طبقه حاکم در بحرین باید در راستای تحقق همه‌جانبه عدالت اجتماعی برای همه اقشار، به‌خصوص بخش بیشتر شیعی جامعه گام بردارد. عدم تلاش دولت حاکم و رویکرد تبعیض‌آمیزش، دلیل بر

کاسته شدن مشروعیت محسوب می شود.

الف - مبانی نظری: «تحقق عدالت اجتماعی، وظیفه دولت»

مفهوم عدالت از دیرباز مورد توجه اندیشمندان بوده است و یکی از مفاهیم محوری هرگونه اندیشه سیاسی، اجتماعی و اقتصادی را تشکیل می دهد (غنی نژاد، ۱۳۸۴: ۹). عدالت را می توان به عنوان بزرگ ترین هدف تشکیل حکومت تلقی کرد؛ عدالت به قدری با اهمیت بوده و به سرنوشت ملت ها و دولت ها پیوند خورده که هیچ ملت، مکتب و اندیشمند سیاسی و اجتماعی، آن را نادیده نگرفته و حتی حکومت ها و حکام جور نیز سعی داشته اند که ریاکارانه خود و نظامشان را متصف به آن دانسته، هدف خود را عدالت بیان کنند.

به عقیده بسیاری از اندیشمندان در میان فضیلت های اخلاقی، «عدالت» بنیادی ترین آنهاست که قوام و دوام زندگی صلح آمیز و توأم با سعادت انسان ها را امکان پذیر می سازد. بحث عدالت، شاید غامض ترین موضوع اخلاق در عرصه روابط میان انسان ها یا روابط اجتماعی باشد (غنی نژاد، ۱۳۸۶: ۱۶).

قوام، دوام و شکوفایی جوامع انسانی در گرو رعایت حداقلی از این ارزش های اخلاقی است. هیچ تمدنی در تاریخ بشری نتوانسته است بدون تکیه بر ارزش های اخلاقی و عدالت به حیات و بالندگی خود ادامه دهد؛ اخلاق و عدالت، عامل پیوند انسان ها به یکدیگرند به گونه ای که نبود آن دو ناگزیر به فروپاشی جوامع می انجامد (نیلی، ۱۳۸۶: ۱۰۹).

عدالت، دارای ابعادی متفاوت از جمله عدالت اقتصادی، عدالت اجتماعی و عدالت سیاسی است. عدالت اجتماعی چیزی است که در واقع به مردم، «آرامش، رفاه و آسایش» می دهد و تبعیض، نابرابری، ناامنی، استبداد و بردگی، ظلم و زورگویی، محرومیت و فقر و اختناق را از میان می برد (سروش، ۱۳۸۶: ۲۸)؛ این نوع عدالت به این اشاره دارد که گروه های مختلف اجتماعی، اقوام، نژادها، ادیان و مذاهب از امکانی یکسان برای بارور کردن و بیان دیدگاه های مورد علاقه شان بهره مندند؛ یعنی، هویت های مختلف اجتماعی - فرهنگی بتوانند در عین حفظ ارزش ها و سبک زندگی شان در حد استحقاق خود در حیات جامعه حضور سازنده داشته باشند.

مقوله عدالت اجتماعی یا عدالت توزیعی^۱ در تاریخ مکتوب عدالت پژوهی، همواره سهمی

.....
1 . distributive Justice

قابل توجه از مباحث را به خود اختصاص داده‌است. /رسطو در کتاب مشهور خویش، *اخلاق نیکوماخوس*، عدالت را به دو بخش تقسیم می‌کند و کنار عدالت توزیعی، عدالت تأدیبی یا کیفری^۱ را به صورت بخش دوم عدالت بیان می‌کند. فیلسوف شهیر اسلامی، *فارابی* در کتاب *فصول المدنی*، عدالت را به اعم و أخص تقسیم می‌کند و عدالت به معنای أخص را که در فصل ۵۸ کتاب به آن می‌پردازد، در دو بخش دسته‌بندی می‌کند و قسم اول آن را عدالت در قسمت و توزیع می‌داند و تأکید می‌ورزد که هریک از افراد اهل مدینه، سهمی در خیرات مشترک (مال، ثروت، کرامت انسانی، منزلت‌ها و مراتب اجتماعی، سلامت و بهداشت و مانند آن) دارند که باید به طور برابر و با رعایت استحقاق‌ها و شایستگی‌ها دریافت کنند.

عدالت توزیعی با کتاب *نظریه عدالت جان رالز* در ۱۹۷۲، به مرحله‌ای تازه وارد می‌شود؛ از نگاه وی، عدالت، ارزشی میان سایر ارزش‌های مؤثر در سامان اجتماعی و روابط انسان‌ها نیست بلکه نخستین و برترین ارزش اجتماعی به‌شمار می‌رود و وزن و منزلت آن، همانند اهمیت و منزلت بحث حقیقت^۲ در زمینه معارف و دانش‌های بشری است. چنان‌که صحت و اعتبار هر نظریه و قضیه معرفتی را با بحث حقیقت و مطابقت با آن می‌سنجیم، اعتبار و درستی ساختار اجتماعی، به مطابقت و سازگاری آن با اصول عدالت بستگی دارد (Rawls, 1917: 3).

رالز، مدعی است، یک جامعه وقتی بسامان است که مفهوم عمومی عدالت در آن به‌طور مؤثر، قانونمند شده‌باشد (رالز، ۱۳۸۵: ۲۲۵). نظریه عدالت رالز که شاخص‌ترین نظریه عدالت اجتماعی غربی در دهه‌های اخیر است، بر توافق قراردادی به‌صورت پایه و اساس تشخیص اصول عدالت تکیه می‌کند (هزارجریبی، ۱۳۹۰: ۴۹).

عدالت توزیعی، به تکالیف دولت در برابر مردم، ناظر است و چگونگی توزیع مشاغل، مناصب و اموال عمومی را معین می‌کند (پورعزت، ۱۳۸۲: ۳۱)؛ درواقع، تحقق عدالت، سنگ پایه دولت تلقی می‌شود (هزارجریبی، ۱۳۹۰: ۴۲).

به‌طورکلی، سیاست‌هایی که با اتخاذ آنها عدالت اجتماعی را می‌توان تقویت کرد، به شرح زیرند:

اول- سیاست‌های گسترش حقوق و آزادی‌های اساسی

۱- تأمین حقوق مالکیت به‌طور روشن و مشخص؛

1 . retributive Justice

2 . truth

۲- تأمین آزادی‌های اساسی (آزادی‌های فردی، شامل آزادی بیان، قلم، دادوستد، ایجاد تشکل‌های حرفه‌ای و ...)

۳- فراهم ساختن فرصت‌های برابر اجتماعی، اقتصادی و سیاسی؛

۴- مقابله با تبعیض‌های اجتماعی (قومی، نژادی، مذهبی، جنسیتی و منطقه‌ای).

دوم- سیاست‌های بهبودبخشیدن به سازوکار بازار رقابت

۱- کمک به کارکرد بهتر سازوکار بازار از طریق تقویت و گسترش رقابت و مشارکت اقتصادی - اجتماعی مردم؛

۲- ارائه اطلاعات کافی در هر بازار و آزادی اطلاعات و جلوگیری از استفاده از اطلاعات درون‌سازمانی؛

۳- تقویت نظام انگیزشی تشویق و تنبیه؛

۴- دسترسی به محاکم قضایی سریع، ارزان، دقیق و شفاف.

سوم- سیاست‌های توانمندسازی

۱- گسترش خدمات اجتماعی (آموزش، بهداشت و بهزیستی)؛

۲- افزایش اشتغال پایدار از طریق فعال کردن اقتصاد؛

۳- ایجاد چتر حمایتی برای گروه‌های فقیر سالمندان و ناتوان شغلی (نیللی، ۱۳۸۶: ۲۸).

در این راستا انتظار می‌رود که دولت حاکم بحرین، امکان تحقق شرایط عدالت اجتماعی را برای مجموعه شهروندان، اعم از اهل سنت و شیعه و سایر اقلیت‌ها فراهم آورد؛ رویکرد تبعیضی در این موضوع، از میان رفتن مشروعیت حقوقی و سیاسی دولت را در پی دارد.

ب- شرایط شیعیان بحرین از زوایای مختلف

۱- تشیع عنصری تاریخی در جامعه بحرین

۱-۱- قدمت تشیع در سرزمین بحرین: سابقه تشیع در بحرین به زمامداری حضرت علی (ع) خلیفه چهارم و امام اول شیعیان بازمی‌گردد؛ البته سهم *ابان بن سعید* را که از طرف پیامبر اسلام به‌عنوان حکمران بحرین فرستاده شد، نباید نادیده گرفت؛ وی، بذر تشیع را در بحرین کاشت ولی به‌طور رسمی، مذهب تشیع در دوران حکومت حضرت امیر و به‌واسطه والیان منصوب آن حضرت در بحرین متولد

شد؛ ازسوی دیگر، اصحاب و فرماندهان لشکر حضرت علی (ع)، اغلب از قبایل عبدالقیس و ربیع و از اهالی اصیل بحرین بوده‌اند. قبیله اصلی ساکن در بحرین، ربیع و عبدالقیس از شاخه‌های آن بوده‌اند (اسلامی، ۱۳۷۸: ۲۸). «زید بن صوحان ربیعی عبدی، صعصعه بن صوحان عبدی، حکیم بن جبلة عبدی، عمر بن ابی سلمه، عبید الله بن عباس، و حارث بن مره عبدی و رشید هجری» از جمله رجال بحرینی هستند که در دوران صدر اسلام، عامل گسترش تشیع در این سرزمین بوده‌اند لذا ورود تشیع در بحرین، ریشه‌ای به‌طور کامل، عربی و نه ایرانی داشته‌است (اسلامی، ۱۳۷۸: ۳۳).

۱-۲- خیزش‌های تاریخی شیعیان: اولین قیام مردم بحرین در مارس ۱۸۹۵ به رهبری سید شُبستری، ضد شیخ عیسی بن علی آل خلیفه رخ داد؛ ظلم بیش از حد این خاندان بر مردم بحرین و به‌ویژه شیعیان، عامل این قیام بود؛ دومین جنبش مهم در سال‌های پایانی جنگ اول جهانی رخ داد؛ در این دوران، منامه مقرر رئیس اجرایی سیاست انگلیس در منطقه خلیج فارس بود و شیخ عیسی نیز به سیاست‌های انگلیس تن داده بود لذا جنبش، ماهیت ضدانگلیسی داشت.

«بحارنه» از دیگر جنبش‌های به‌نسبت موفق مردم بحرین بود. بحارنه که متشکل از ساکنان بومی (شیعه‌مذهب) بودند، سال‌ها از جانب آل خلیفه به بیگاری گرفته شده بودند و در سال ۱۹۲۳، ضد مقررات تبعیض‌آمیز مالیاتی دولت به قیام دست زدند.

در دوره پیش از استقلال بحرین، شیعیان بحرین در سال ۱۹۳۸ و موارد اعتصاب کارگران شرکت نفت ضد انگلستان در سال‌های ۱۹۵۰، ۱۹۵۱ و ۱۹۵۴ و همچنین به دلیل جلوگیری از برگزاری مراسم عزاداری عاشورا در سال‌های ۱۹۵۶ و ۱۹۶۵، ضد انگلستان و حکام دست‌نشاده قیام‌های داشته‌اند. پس از استقلال بحرین و روند تدریجی تسلط کامل خانواده حاکم بر شریان‌های اقتصادی و سیاسی، سیاست‌های تبعیض‌آمیز مخالف شیعیان ادامه یافت (فاتحی، ۱۳۹۰: ۹۴-۹۳).

۱-۳- جغرافیای انسانی شیعیان: شاخص‌های موجود در جغرافیای انسانی بحرین عبارت‌اند از:

۱-۳-۱- جمعیت: جمعیت بحرین، طبق آمار سال ۲۰۰۹ میلادی، حدود ۷۰۸ هزار و ۵۷۳ نفر بوده‌است که ۸۳ درصد کل جمعیت بحرین شهرنشین و ۱۷ درصد روستایی‌اند. ۸۱ درصد تا ۹۸ درصد جمعیت آن، مسلمان هستند که ۷۵ درصدشان شیعه هستند. بحرین از لحاظ درصدی، در رتبه سوم کشورهای شیعه‌نشین قرار دارد که حدود جمعیت شیعیان آن ۵۲۰ هزار نفرند (قاسمی، ۱۳۸۵: ۱۴۳). البته در زمینه درصد جمعیت شیعیان، آماری متنوع ارائه می‌شود که از ۶۵ تا ۷۶ درصد در نوسان است لیکن مرکز حقوق بشر بحرین که نهادی مستقل است، در گزارش سال ۲۰۰۶ خود ۷۳/۱۸

درصد را ارائه کرده‌استی (Bahrain Center for Human Rights, 2006). گروه مطالعاتی بحران‌های بین‌المللی در گزارش شماره ۴۹، مه ۲۰۰۵، جمعیت شیعیان را ۷۰ درصد بیان کرده‌است (International Crisis Group, 2005: 1).

باید اشاره کرد، حکومت بحرین به شیوه‌هایی گوناگون از افزایش جمعیت شیعیان جلوگیری می‌کند که نمونه آن اعطای تابعیت به اعراب غیر بحرینی سنی است. دولت بحرین با سیاست اعطای تابعیت به کارگران خارجی سنی که چند سال در بحرین، شاغل باشند، درصدد افزایش جمعیت اهل سنت در کشور است. اعطای تابعیت، بیشتر به خارجیانی داده می‌شود که در پلیس و نیروهای امنیتی فعالیت داشته‌اند (Shehabi, 2011). از شیعیان برای خدمت در قوای امنیتی و نیروهای پلیس استفاده نمی‌شود (Sawhney, 2013: 34).

گزارش‌های غیر رسمی از اعطای تابعیت به پنجاه تا شصت هزار کارگر خارجی اردنی، یمنی و سوری و هشت هزار مهاجر عربستان از منطقه شرق عربستان در سال‌های ۲۰۰۲ و ۲۰۰۴ حکایت دارند؛ البته در سال ۲۰۰۱، رقم هزار نفر از شیعیانی که بدون تابعیت بودند و «بیدن» نامیده می‌شدند، تابعیت گرفتند. تلاش دولت برای تغییر موازنه جمعیتی بحرین، به‌طور کامل، مشهود است (International Crisis Group, 2005: 7).

۱-۳-۲- شرایط اقتصادی و معیشتی: از دهه ۱۹۹۰ تاکنون، بیکاری، مهم‌ترین عامل ناآرامی به‌ویژه در میان جوانان شیعه بوده‌است. آمارهای رسمی، میزان بیکاری را ۱۵ درصد اعلام می‌کنند؛ در حالی که آمارهای واقعی، به‌خصوص در میان شیعیان، بسیار بالاتر از این میزان‌اند. به‌رغم نبود آمارهای مشخص از تعداد بیکاران شیعه، بسیاری معتقدند که در دهه آینده، در صورتی که اقدام‌های سیاسی در زمینه اصلاح بازار کار انجام‌نگیرد، شیعیان در این عرصه، بیشترین مشکل را خواهند داشت. مشکلات ناشی از بیکاری، وضعیت شیعیان را به‌شدت تحت تأثیر قراردادها که مهم‌ترین آن، استخدام روبه‌کاهش و دستمزد اندک است. از میان ۸۴ هزار شغل ایجاد شده در بخش خصوصی میان سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۲ میلادی، دستمزد ۶۷ هزار شغل کاهش یافته و بیش از ۸۰ درصد از این مشاغل، نصیب کارگران خارجی شده‌است. در روستاهای فقیر که اغلب جمعیت آنها را شیعیان تشکیل می‌دهند، مشکلات اقتصادی، اجتماعی، مانند بیکاری و فقر و حتی مشکلات بهداشتی روبه‌افزایش است به‌گونه‌ای که روستاهای فقیرنشین شیعه به خرابه‌های حاشیه‌ای تبدیل شده، ساکنان آنها، ناچار می‌شوند که روستاها را ترک‌کنند.

مایک رویین از مؤسسه «انترپرایز» آمریکا اعلام کرده‌است که ۹۵ درصد افراد بیکار از شیعیان هستند (UMAAA. 2014 : 12). تبعیض شغلی به‌نحوی محسوس در بحرین مشاهده می‌شود، جوانان سنی از فرصت‌های شغلی بهتری بهره‌مندند (Sawhney. 2013: 42). کنین مونت از مؤسسه «چاتم هاوس» (مؤسسه سلطنتی امور بین‌المللی) لندن در تحقیق خود با عنوان «بحرین، ورای بن‌بست» اعلام می‌کند که فقر و نابرابری اقتصادی در بحرین در مقایسه با سایر کشورهای خلیج فارس، مشهودتر است. جذب کارگران خارجی با دستمزدهای کمتر، باعث بروز بحران بیکاری، به‌ویژه در میان شیعیان شده‌است. در موضوع مسکن، به دلیل کوچک‌بودن جزیره، امکانات ساخت و ساز مسکن، محدود است و نزدیک پنجاه هزار بحرینی در فهرست انتظار مسکن قرار دارند درحالی‌که گروه‌های مخالف اعلام کردند، در مارس ۲۰۱۱، نخست‌وزیر بحرین طرح مسکن‌سازی را در قبالیق ضیافت شام فروخته‌است؛ دفتر نخست‌وزیری، ضمن عدم انکار، مدعی شده‌بود که کار انتقال، به‌طور کامل، قانونی بوده‌است (Kinninmont. 2012 :18-9).

شیعیان به‌طور عمده در مناطق فقیرنشین شهری سکونت دارند درحالی‌که وابستگان به خانواده سلطنتی در محله‌های اعیان‌نشین ساکن‌اند. منطقه ریفاء از محله‌های اعیان‌نشین است که اغلب، متمولان اهل سنت و وابستگان خانواده سلطنتی در آن اقامت دارند؛ در این محله، سکونت استیجاری برای شیعیان، ممنوع نیست ولی اجازه‌ندارند، مملک ملک مسکونی در این ناحیه باشند (International Crisis Group. 2005:8-9).

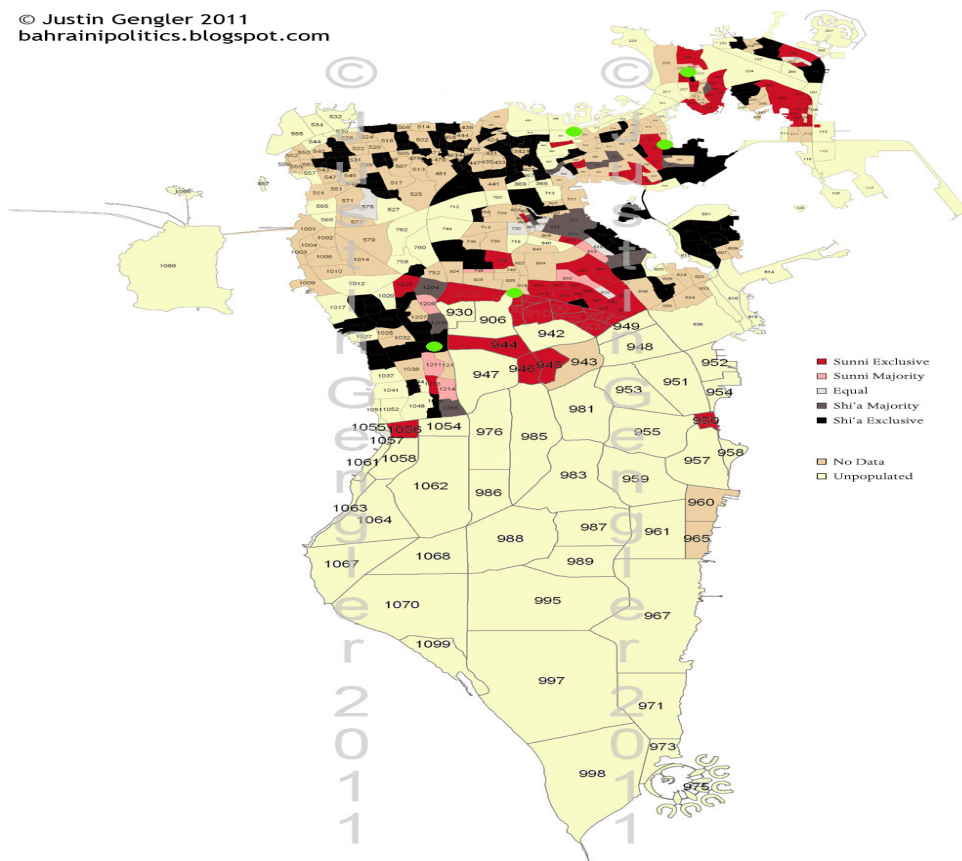
تراکم جمعیت در مناطق شیعه‌نشین بسیار بالاست؛ «هزینه نگهداری، خرید و اجاره ساختمان نیز به‌شدت بالا رفته‌است. طبق گفته‌های یک نماینده، حکومت به‌مدت ۲۶ سال از ثروت عمومی سوءاستفاده کرده‌است» (قاسمی، ۱۳۸۵: ۱۴۳).

به‌طور کلی، نگاهی گذرا به وضعیت استخدام در بخش عمومی که دولت بر آن به‌طور کامل سیطره دارد، نشان می‌دهد که شیعیان، سهمی چندان در آن ندارند. مناصب عالی و مشاغل حساس، مانند نیروهای مسلح و وزارت دفاع، تحت سیطره خانواده حاکم است.

براساس گزارش سال ۲۰۰۳ میلادی مرکز حقوق بشر بحرین، از ۵۷۲ منصب عمومی و عالی، تنها ۱۰۱ منصب یعنی ۱۸ درصد و از ۴۷ منصب عالی درحد وزیر و مدیرکل، فقط ده منصب، یعنی ۲۱ درصد به شیعیان تعلق دارد؛ شیعیان در این نظام به‌هیچ‌وجه نمی‌توانند عهده‌دار مناصب عالی حکومتی نظیر وزارت دفاع، خارجه، دادگستری و کشور شوند (قاسمی، ۱۳۹۰: ۱۴۲).

© Justin Gengler 2011
bahrainipolitics.blogspot.com

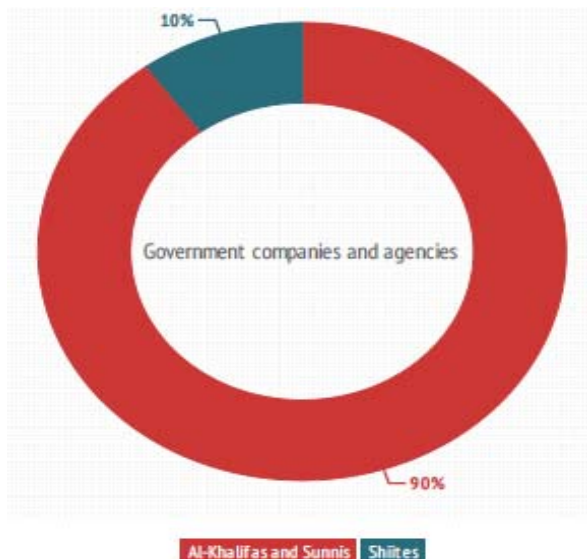
شکل ۱: وضعیت سکونت شیعیان در بحرین
منبع: (Gengler.2011)

مایک رویین از مؤسسه انترپرایز آمریکا اعلام کرده که ۹۵ درصد افراد بیکار از شیعیان هستند. دولت، شیعیان را از تملک برخی زمین‌ها یا از سکونت در برخی مناطق محروم می‌سازد (UMAAA, 2014 : 12).

۲- محرومیت از مشارکت سیاسی

ساختار دولت بحرین، وضعیتی تبعیض‌آمیز نسبت به شیعیان دارد. خلیفه و شورای وزیران که منصوبان خلیفه هستند، قوه مجریه را اداره می‌کنند. ریاست قوه قضائیه را خلیفه معین می‌کند. در قوه مجریه، خلیفه، وزرای اصلی را منصوب می‌سازد که شامل «نخست‌وزیر، وزیر خارجه، کشور، دفاع و

دادگستری» هستند. در سال ۲۰۱۳ از مجموعه ۳۵ نفر وزرا و مقام‌های هیئت وزیران، چهارده نفر از خانواده سلطنتی و فقط، شش نفر از شیعیان بودند (Al-Wefag, 2015).

شکل ۲: درصد عضویت و اشتغال خانواده سلطنتی و اهل سنت در مقایسه با شیعیان در شرکت‌ها و مؤسسات دولتی

منبع: (Khalil Ibrahim, 2013)

موضوع تبعیض جدی نسبت به شیعیان در مشاغل و پست‌های سیاسی به تأیید مراکز تحقیقاتی و نظارتی بی‌طرف نیز رسیده است؛ مرکز حقوق بشر بحرین در گزارش سال ۲۰۰۳، به‌طور کامل، بر رویکرد دولت بحرین در کاستن از نقش شیعیان در ساختار دولت تأکید کرده است؛ براساس این گزارش، شیعیان فقط ۱۸ درصد مشاغل عالی دولتی را در اختیار دارند (BCHR, 2003).

از مجموع بیست وزارت‌خانه، فقط سه وزارت‌خانه غیرمهم در دست شیعیان است که عبارت‌اند از: کار و امور اجتماعی، بهداشتی و بازرگانی؛ این درحالی است که خانواده حاکم، آل خلیفه) بیش از صد منصب از مجموع ۵۷۲ منصب عالی حکومتی را به خود اختصاص داده است؛ جمله: ۲۴ منصب از ۴۷ منصب در سطح وزارت. پانزده منصب از سی منصب عالی وزارت کشور، شش منصب از دوازده منصب عالی وزارت دادگستری، هفت منصب از ۲۸ منصب عالی در وزارت دفاع؛ البته پس از انتخابات سال ۲۰۰۲ میلادی، بیشتر مردم بحرین (شیعیان) در اعتراض به محدودیت‌های سیاسی، انتخابات را تحریم کردند و این پیامد حاصل شد که در انتخابات پارلمانی اخیر (۲۰۰۶)، شیعیان، هجده

کرسی از چهل کرسی پارلمان بحرین را به خود اختصاص دادند و برای اولین بار در تاریخ بحرین، فردی شیعی، معاون نخست وزیر و نماینده ای دیگر در مقام وزیر امور خارجه دولت انتخاب شد که نگرانی رهبران سنی بحرین را تشدید کرد (اسدی، ۱۳۸۵: ۴۳ تا ۴۵).

جدول ۱: انتصاب شیعیان در مشاغل وزارتی و سطوح بالا

سطح نوع اشتغال	تعداد کل مشاغل و پستها	تعداد اشتغال از شیعیان	درصد
وزارت یا در سطح وزارت	۴۷ پست	۱۰ پست	۲۱ درصد

منبع: (BCHR.2003 :10)

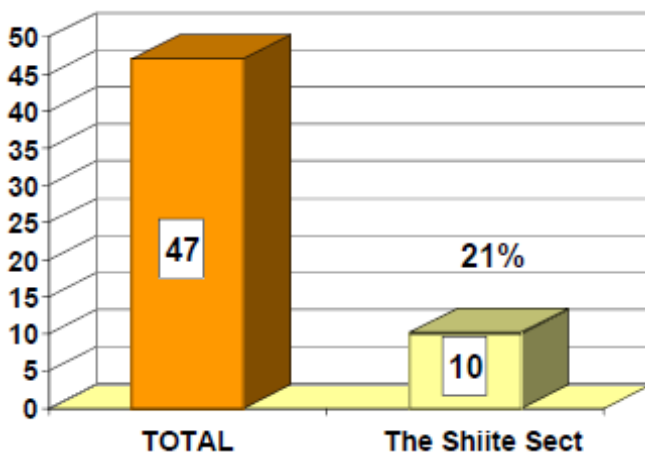
جدول ۲: انتصاب شیعیان در مشاغل سطوح میانی و پایین تر

سطح نوع اشتغال	تعداد کل مشاغل و پستها	تعداد اشتغال از شیعیان	درصد
سطوح میانی پایین تر از وزارت	۶۲ پست	۷ پست	۱۱ درصد

منبع: (BCHR.2003 :10)

در وزارت کشور، ۳ درصد شاغلان شیعه اند و در وزارت خانه ها و مراکز زیر، شیعیان، از اساس، شاغل نیستند:

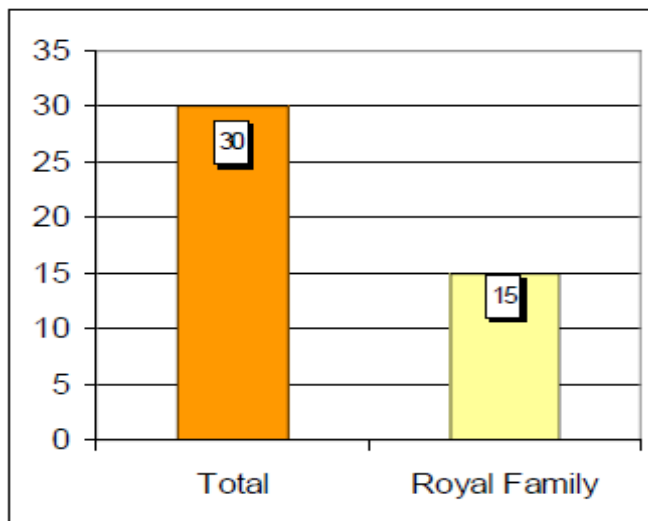
وزارت دفاع، وزارت اطلاع رسانی، مرکز مطالعات و تحقیقات بحرین، سازمان مرکزی جوانان و ورزش، سازمان ثبت اسناد و املاک، سازمان حمایت از معادن، سازمان منابع حیات وحش (BCHR.2003 :11).

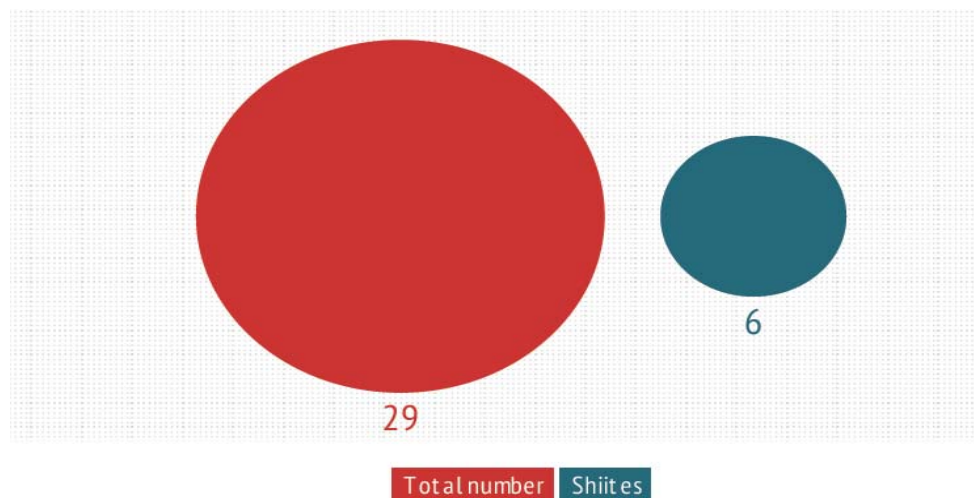
نمودار ۱: درصد اشتغال شیعیان در سمت های وزارتی

منبع: (BCHR.2003 :12)

خانواده سلطنتی، دارای نقش کلیدی در وزارت‌خانه‌ها هستند؛ برای نمونه، در وزارت کشور، از سی پست، پانزده پست به خانواده سلطنتی تعلق دارد.

نمودار ۲: تعداد شیعیان در وزارت‌خانه‌های دولت سال
منبع: ۲۰۱۳ (Khalil Ibrahim, 2013)

شکل ۳: وضعیت اشتغال اعضای خانواده سلطنتی در مشاغل رده بالای وزارت کشور
منبع: (BCHR, 2003: 25)

از مجموعه قضات قوه قضائیه، فقط ۱۲ درصد قضات کشور، شیعه هستند (Abdullah, 2015: 17). درخصوص حضور نمایندگان شیعیان در مجلس نمایندگان، سازوکار توزیع نامتناسب کرسی‌ها در مناطق و پخش کردن جمعیت شیعیان در نواحی، باعث شده با توجه به قاعده تصاحب یک کرسی برای هر حوزه انتخابی از سوی اکثریت، درعمل، شیعیان که در تعدادی از نواحی و حوزه‌های انتخابی با اکثریتی بسیار بالا ساکن هستند، نتوانند به نسبت جمعیت خود در مجلس نماینده داشته‌باشند. عدم پیش‌بینی نظام تناسبی برای کرسی‌های مجلس و احزاب سبب می‌شود که شیعیان نتوانند به‌رغم اکثریت عددی در کل بحرین، به نسبت کل جمعیت خود، نماینده در مجلس داشته‌باشند (Abdullah, 2015: 18). در نظام انتخاباتی بحرین برای هر حوزه انتخابی، بدون توجه به تعداد جمعیت و سکنه حوزه منتخب، فقط یک کرسی لحاظ شده؛ با این ترفند، شیعیان که درعمل، دارای تراکم جمعیتی در برخی از نواحی هستند، تنها در برخی از حوزه‌ها یک نماینده خواهندداشت درحالی‌که سایر نواحی که دارای جمعیت سکنه اهل سنت اندک هستند، هریک نیز، یک کرسی حوزه انتخابی را اشغال می‌کنند. به‌طور منطقی باید تعداد کرسی‌های مجلس به‌صورت تناسبی با توجه به تعداد سکنه در هر حوزه در نظر گرفته می‌شد. در انتخابات ۲۰۱۳، در حوزه مرکزی ۲، شیعیان با اکثریت بالای شانزده هزار سکنه واجد حق رأی، یک نماینده و حوزه جنوبی ۶، با ۷۶۸ واجد حق رأی (از اهل سنت)، داری یک کرسی در مجلس شده‌اند (Sawhney, 2013: 49).

همان‌طور که در شکل ۴ مشاهده می‌شود، تراکم جمعیت در ناحیه انتخاباتی شمال ۱، با ناحیه انتخاباتی جنوبی ۵، تفاوتی چشمگیر دارد؛ این در شرایطی است که هر ناحیه انتخاباتی، فقط یک کرسی را در مجلس به خود اختصاص می‌دهد.

این شرایط سبب می‌شود که جمعیت شیعیان بحرین با اکثریت ۷۰ درصدی در بهترین شرایط و وضعیت از نظر رعایت مقررات انتخابات و صحت وضعیت شمارش آرا، حداکثر هفده کرسی از چهل کرسی مجلس را به‌دست آورند؛ وضعیتی که در انتخابات ۲۰۱۳ اتفاق افتاده است.

وضعیت تراکم جمعیت در بحرین، به‌طور کامل، از آن، حاکی است که سازوکار تخصیص یک کرسی به هر حوزه انتخاباتی، غیرمنطقی و اجحاف‌آمیز است و کرسی‌ها باید براساس تعداد سکنه هر حوزه پیش‌بینی شوند.

جدول ۳: تعداد کرسی‌های کسب‌شده شیعیان برای انتخابات ۲۰۱۳ در حوزه‌های انتخابی بحرین

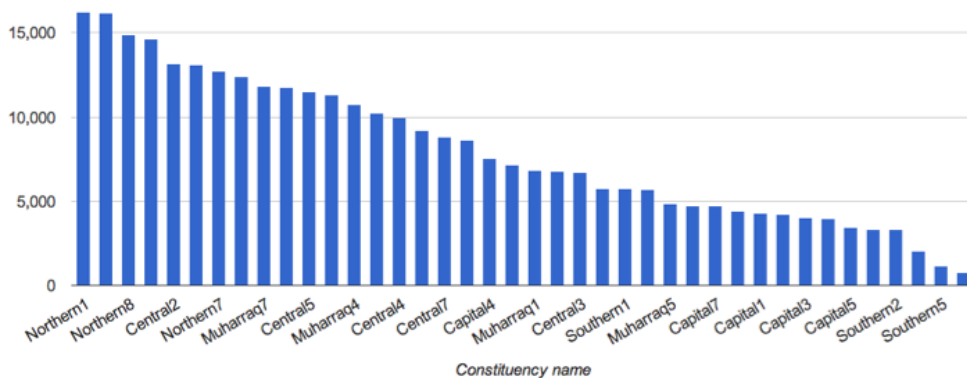
Name	Eligible Voters	Al-Wefaq	Oposition vote
1. Capital 1	4276	0	0%
2. Capital 2	5708	1	86.74%
3. Capital 3	3995	1	85.64%
4. Capital 4	7560	1	100%
5. Capital 5	3456	1	67.24%
6. Capital 6	3320	0	0%
7. Capital 7	4737	1	63.45%
8. Capital 7	5772	1	86020%
9. Central 1	16144	1	67.49%
10. Central 2	13191	1	88.99%
11. Central 3	6718	0	13.01%
12. Central 4	9937	0	33.44%
13. Central 5	11503	1	56.65%
14. Central 6	10206	1	NA
15. Central 7	8803	0	0%
16. Central 8	13125	0	0%
17. Central 9	8631	0	0%
18. Muharraq 1	6810	0	0%
19. Muharraq 2	4741	0	0%
20. Muharraq 3	4381	0	32.26%
21. Muharraq 4	10751	0	0%
22. Muharraq 5	4829	0	0%
23. Muharraq 6	7173	1	83.77%
24. Muharraq 7	11790	0	44.28%
25. Muharraq 8	6758	0	0%
26. Northern 1	16216	1	85.72%
27. Northern 2	11774	1	87.71%
28. Northern 3	12372	1	89.98%
29. Northern 4	3964	0	0.00%
30. Northern 5	9207	1	86.76%
31. Northern 6	11301	0	0%
32. Northern 7	12705	1	86.34%
33. Northern 8	14887	1	99.21%
34. Northern 9	14632	1	89.43%
35. Southern 1	5764	0	0%
36. Southern 2	3306	0	0%
37. Southern 3	4215	0	0%
38. Southern 4	2070	0	0%
39. Southern 5	1172	0	0%
40. Southern 6	768	0	0%

FIGURE1:
BAHRAIN'S
40
ELECTORAL
SEATS
(BOLD
REPRESENTS
DISTRICTS
WON BY AL
WEFAQ)

منبع: (Sawhney, 2013:49)

شکل ۴: مناطق پرجمعیت (قرمز) با اکثریت سکنه شیعیان و کسب تک کرسی در هر ناحیه و کسب سایر کرسی‌ها توسط مناطق کم جمعیت (سبز) با اکثریت اهل سنت در انتخابات ۲۰۱۰
 منبع: (Sawhney.2013:50)

نمودار ۳: تعداد سکنه نواحی انتخاباتی
 منبع: (Sawhney.2013:50)

۳- تبعیض در حقوق رسانه‌ای

در سال ۲۰۱۰، شاه حامد بن عیسی الخلیفه، مجموعه‌ای از فرمان‌ها را در خصوص مسائل رسانه‌ها و ارتباطات صادر کرد و وظیفه برنامه‌ریزی در امور از وزارت فرهنگ و ارتباطات به یک تشکیلات واحد جدید به نام «مرجع امور اطلاعات»^۱ واگذار شد که زیر نظر مستقیم پادشاه فعالیت می‌کرد؛ این تشکیلات، تمامی موارد مرتبط با رسانه‌های غیردولتی، دولتی، صدا و سیما، مطبوعات، آژانس‌های خبری و اینترنت را تحت پوشش دارد و در هر یک، واحد نظارت دولتی تأسیس شده است. در سال ۲۰۱۲، «وزارت امور اطلاعات»^۲ تأسیس شد و تمام فعالیت‌های اطلاعاتی، رسانه‌ای و اینترنتی از مجرای این دو تشکیلات برنامه‌ریزی و نظارت می‌شوند (Ministry of State for.2015).

دولت با تکیه بر دو تشکیلات مزبور، نظارتی شدید بر مجموعه ارتباطات جامعه در داخل و با خارج اعمال می‌کند و شیعیان از آزادی ارتباطات لازم برای تعاملات خود بهره‌مند نیستند. شش عنوان از هفت روزنامه روزانه، دولتی و طرفدار دولت هستند و صدا و سیما و شبکه‌های اینترنتی، تحت کنترل دولت اداره می‌شوند (Abdullah. 2015: 9).

دو شبکه تلویزیونی الایام و الاتحاد، دولتی و طرفدار دولت هستند. مسائل شیعیان در رسانه‌های رسمی مغفول می‌ماند؛ برای نمونه، اخبار نماز جماعت مساجد اهل سنت و سایر مراسم پوشش خبری دارند ولی درباره انواع مراسم شیعیان، خبررسانی صورت نمی‌گیرد (Bassiouni. No 24).

رسانه‌های دولتی در تبلیغات و برنامه‌های خود، شیعیان را بازمانده‌های دوره صفوی ایران و عامل گرایش تجزیه‌طلبی معرفی می‌کنند (Abdullah. 2015: 12)؛ حتی رسانه‌های دولتی، تظاهرکنندگان شیعی را عوامل تروریست، خرابکار و تجزیه‌طلب خطاب می‌کنند (Abdullah. 2015: 12). در برنامه‌های شو (نمایش) ورزشی از بازیکنان سنی به‌عنوان قهرمانان ملی و از ورزشکاران شیعه به‌عنوان عوامل طرفدار تجزیه‌طلبی یاد شده است (BTV.2011).

گزارش‌های خبری رسانه‌های دولتی و غیردولتی تحت کنترل دولت، مملو از ارائه اخبار و تحلیل‌های ضدشیعی و ابراز اتهام‌های تروریستی و تجزیه‌طلبی برخی از شیعیان هستند (Abdullah. 2015: 15). ایجاد محدودیت و بلوکه کردن برخی از رسانه‌ها و گروه‌های اینترنتی وابسته به گروه‌های شیعی و بستن هفتاد وبسایت، از جمله اقدام‌های دولت بحرین است (Freedom House.2015).

1 . Information Affairs Authority

2 . Ministry of State for Information Affairs

هیچ کانال تلویزیونی و رادیویی به شیعیان اختصاص نیافته و در سیستم اینترنت نیز مطالب مرتبط با مسائل شیعیان و شیعه‌گری سانسور شده‌اند و به‌عنوان جریان‌های تجزیه‌طلب، مطرح می‌شوند (BCHR.2013.BahrainO The Cyber Safety).

هیچ مرجع خبری دولتی، اخبار مربوط به اقامه نماز جمعه شیعیان (حتی قسمتی از آن) را پوشش نمی‌دهد (Bassiouni. No 24).

در پرتوی چنین سیاستی، مرجع نظارت اینترنتی دولت، نزدیک هزار سایت را فیلتر کرده و سایت‌های مرکز حقوق بشر بحرین و سایت خبری مخالفان با عنوان «آینه بحرین» مسدود شده‌است (BBC News. 2015). عدم پوشش خبری تحرک‌ها و اعتراض‌های شیعیان در جریان جنبش ۲۰۱۱ و ارائه آمار و اطلاعات غلط و چاپ اعتراف‌های بازداشت‌شدگان با مضمون وابستگی آنها به بیگانگان و مقاصد تجزیه‌طلبانه، از جمله اقدام‌های دولت بوده‌است (Abdullah. 2015:13).

متأسفانه، تاریخ شیعیان در بحرین با برنامه‌های تبلیغاتی دولت نادیده‌گرفته می‌شود و در مقابل، تاریخ فتح بحرین توسط خلیفه، برجسته می‌شود. در کتاب تألیفی خلیفه حامد بن عیسی الخلیفه با عنوان نور نخست، بحرین مدرن و میراث آن، تاریخ شیعه در این سرزمین و حتی اقدام سلسله صفویه در اخراج پرتغالی‌ها از بحرین، به‌طور کامل نادیده‌گرفته شده‌است (Hamad bin Isa. 1994).

۴- محدودیت آموزش و اماکن مذهبی

شیعیان در بحرین با محدودیت برپایی مساجد، روبه‌رو هستند. در شهر عیسی^۱، شیعیان، فقط چهار مسجد و اهل سنت، بیست مسجد؛ در شهر حمد^۲، شیعیان، چهار مسجد و اهل سنت، بیست مسجد و در شهر عراد^۳، شیعیان، شش مسجد و اهل سنت، شانزده مسجد در اختیار دارند (BCHR. 2003: 18-9).

در بسیاری از نقاط بحرین، دولت اجازه نمی‌دهد که شیعیان، مسجد تأسیس کنند و در برخی از مناطق، فقط برای بازسازی، اجازه صادر می‌شود؛ به‌طور نمونه، ساخت مسجد جدید برای شیعیان در منطقه عراد و عراد جدید، مجاز نیست (BCHR. 2003:18).

دولت بحرین در نظام آموزشی نیز، حقوق شیعیان را رعایت نمی‌کند؛ فقه مالکی، مبنای دروس در

---

1 . Isa
2 . Hamad
3 . Arad

مدارس از ابتدایی تا پایان دوره متوسطه و دانشگاه است و فقه جعفری، در آموزش رسمی جایگاهی ندارد (International Religious Freedom Report.2013).

در سال ۲۰۰۵، تلاشی صورت گرفت تا فقه مذاهب چهارگانه اهل سنت و فقه شیعه در مدارس برحسب مذهب دانش‌آموزان و مذهب اکثریت سکنه تدریس شود که مجلس به دلیل اکثریت اهل سنت با آن مخالفت کرد (Religious 101.2015).

نتیجه‌گیری

بحرین، یکی از مهم‌ترین کشورهای منطقه‌ی خاورمیانه به‌شمارمی‌آید که عمده ساکنان آن از شیعیان هستند. شیعیان بحرین که اصالت برخی از آنها ایرانی است، از دیرباز، عمده جمعیت این کشور را به خود اختصاص داده‌اند اما کمترین سهم و مشارکت سیاسی را در مناصب بالای حکومتی در اختیار دارند.

در سطح داخلی می‌توان به مؤلفه‌ای به‌عنوان مهم‌ترین مانع ایجاد اصلاحات سیاسی عمیق در بحرین اشاره کرد: مؤلفه ساختار جمعیتی و شکاف فرقه‌ای درون بحرین که به‌خصوص در نتیجه تحولات اخیر تشدید شده است. از آنجاکه حاکمیت در بحرین، طی سده‌های گذشته به سنی‌های بحرین و به‌طور مشخص آل خلیفه اختصاص داشته است و از نظر جمعیتی، این گروه در اقلیت قرار دارد، این نگرانی در سنی‌ها وجود دارد که در نتیجه هرگونه اصلاحات دموکراتیک در این کشور، گروه‌های شیعه به تدریج به رأس هرم قدرت سیاسی دست‌یابند؛ با توجه به این تلقی و همچنین ویژگی‌ها و سیاست‌های فرقه‌ای و ضدشیعی در بخش مهم و قدرتمند حکومت، هرگونه اصلاحاتی که باعث بهبود وضعیت مخالفان شیعی شود با مخالفت حکومت و سنی‌های بحرین، روبه‌رو می‌شود.

طی این تحقیق با تکیه بر داده‌های جامعه‌شناسی و به‌صورت مستند، مشخص شد که دولت بحرین، رویکردی تبعیض‌آمیز نسبت به شیعیان در حوزه‌های مشارکت سیاسی، اقتصاد، فرهنگ و حتی فضای رسانه‌ای اختیار کرده است و در راستای وظیفه مهم دولت، یعنی تحقق عدالت اجتماعی در قبال شیعیان به‌عمد کوتاهی داشته است لذا ریشه‌های بحران و نابسامانی در جامعه بحرین را باید در سیاست‌ها و رویکرد دولت بحرین و خانواده سلطنتی حاکم، نسبت به شیعیان دانست نه اقدام‌های عدالت‌طلبانه رهبران شیعیان بحرین. رویکرد تبعیض‌آمیز مذهبی، همواره از سوی حقوق‌بین‌الملل و مجامع بین‌المللی محکوم بوده است.

بدیهی است، نهادهای حقوق بشری در سازمان ملل و سایر سازمان‌های بین‌المللی در غرب و شرق، به‌ویژه سازمان همکاری اسلامی، باید به این پدیده، به‌طور ویژه توجه‌کنند.

منابع

۱. منابع فارسی

- اسدی، علی‌اکبر (۱۳۸۵)؛ «دیدگاه و عملکرد دولت‌های عربی»، فصلنامه جهان اسلام؛ ش ۲۸.
- اسلامی، رضا (۱۳۷۸)؛ «خاستگاه تشیع در بحرین»، هفت آسمان؛ ش ۲.
<http://www.ensani.ir/fa/content/87935/default.aspx>
- پورعزت، علی‌اصغر (۱۳۸۰)؛ «مدیریت دولتی و عدالت اجتماعی»، دانش مدیریت؛ ش ۵۵.
- فاتحی، محمد (۱۳۹۰)؛ «بررسی سوابق تاریخی و ریشه‌های قیام‌های مردمی در بحرین»، فصلنامه مطالعات تاریخی؛ ش ۳۳، تابستان.
- قاسمی، صفت‌الله (۱۳۸۵)؛ «شیعیان بحرین»، فصلنامه جهان اسلام؛ ش ۲۸، ص ۱۴۳.
- غنی‌نژاد موسی (۱۳۸۴)؛ «میزگرد با عنوان "عدالت اجتماعی از نگاه اقتصاد آزاد" و عنوان سخنرانی دکتر غنی‌نژاد، "عدالت اجتماعی و عملکرد اقتصاد" تدبیر. ش ۱۵۸.
- رالز، جان (۱۳۸۵)؛ «نظریه عدالت»، نشریه حقوق اساسی؛ ترجمه علیرضا اسدپور تهرانی و حسین اعلائی؛ سال چهارم، ش ۶ و ۷، زمستان.
- نیلی و دیگران (۱۳۸۶)؛ «اقتصاد و عدالت اجتماعی؛ تهران: نشر نی.
- هزارجریبی، جعفر (۱۳۹۰)؛ «بررسی احساس عدالت اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن»، جامعه‌شناسی کاربردی؛ سال بیست‌ودوم، ش پیاپی ۴۳، ش ۳، پاییز.

۲. منابع انگلیسی

- Abdullah. Husain.(2015) Apart in Their Own Land: Government Discrimination Against Shia in Bahrain., Americans for Democracy & Human Rights in Bahrain (ADHRB) Vol.II. September 2015.1001 Connecticut Avenue Northwest, Suite 205 • Washington, D.C. 20036 • 202.621.6141 • www.adhrb.org • @ADHRB
- Abdulla.Husain.(2015) Apart in Their Own Land government discrimination against shia in Bahrain.VOLUME I. February 2015.©2014, Americans for Democracy and Human Rights in Bahrain (ADHRB), the Bahrain Center for Human Rights (BCHR), and the Bahrain Institute for Rights and Democracy (BIRD).
- Bassiouni, et. al., (2011)“Report of the Bahrain Independent Commission of Inquiry,” Bahrain Independent Commission of. Inquiry, 24.
- BCHR.(2006). Bahrain Center for Human Rights. 2006. Religious Freedom for Shia in Bahrain "Systematic Oppression and Marginalization". January 2006
- International Crisis Group. (2005). Bahrain`s Sectarian Challenge. Middle East Report N.40- 6 may 2005.
- Hamad bin Isa Al Khalifa.(1994), First Light: Modern Bahrain and its Heritage (London and New York: Kegan Paul International, 1994).
- Kinninmont. Jane. (2012). Bahrain: Beyond the Impass” Chatham House. The Royal Institute of International Affaires. London. June 2012.
- Sawhney. Pia. (2013). POLICY AND PREJUDICE. Shia Divisionism in Bahrain.
- Toward Completion of the MALD degree at: The Fletcher School of Law and Diplomacy,Tufts University. Date: May 2013.
- UMAA.(2014) SECURITY REPORT. THE SITUATION IN BAHRAIN. JULY 2014. The Research Unit of UMAA-ADVOCACY. Security Report: The Ongoing Relevance of Bahrain People. The Universal Muslim Association of America (“UMAA”)

۳. منابع الکترونیکی

- BBC News.(2015).“Access to blocked sites restored by Reporters Without Borders,” BBC News, March 12, 2015, accessed August 17, 2015, <http://www.bbc.com/news/technology-31836330>.
- BCHR.(2003). Bahrain Center for Human Rights. Discrimination in Bahrain:. The Unwritten Law. September 2003. <http://www.bahrainrights.org/files/BCHRreportonDiscrimination.pdf>
- BCHR. (2013). “Bahrain: The ‘Cyber Safety Directorate’ Monitors Internet Activity In Style Similar to Big Brother,” Bahrain Center for Human Rights, November 25, 2013, accessed August 14, 2015, <http://www.bahrainrights.org/en/node/6624>
- BTV Show on Sport Violations ”الرياضيين تجاوزات الحدث مع برنامج”, YouTube, April 4, 2011, accessed August 14, 2015, <https://www.youtube.com/watch?v=HXd6UQ5MAAds>
- International Religious Freedom Report.(2013). Embassy of the United States Manama, Bahrain,. Accessed January. 22, 2015. <http://bahrain.usembassy.gov/policy/religious-freedom-report.html>
- ,” Freedom House, (2014) “Freedom on the Net 2014 – Bahrain, accessed August 14, 2015, <http://freedomhouse.org/.report/freedom-net/2014/Bahrain>
- Gengler. Justin, (2011). Religion and Politics in Bahrain. Facts on the Ground: A Reliable Estimate of Bahrain's Sunni-Shi'i Balance, and Evidence of Demographic Engineering. <http://bahrainipolitics.blogspot.com/2011/04/facts-on-ground-reliable-estimate-of.html>
- Khalil Ibrahim. Ab dul-Jalil.(2013). Equality and citizenship, base for democracy. Democratic Change Conference in Bahrain. October 3. 2013. <http://www.youtube.com/watch?v=3z85TmxtsZ0>
- Ministry of State for Information Affairs.(2015) “Vision, Mission and Goals, accessed August 14, 2015, <http://www.mia.gov.bh/en/The-Ministry/Pages/Vision-Mission-and-Goals.aspx>.

- Qarmatian: Shi'ite sect," Encyclopaedia Britannica,
<http://www.britannica.com/topic/Qarmatians>
- Religious 101. (2015) Bahrain Ministry of Education.." Last accessed February 6, 2015.
<http://www.moe.gov.bh/econtent/6/33/index.html#/27/>.
- al-Shehabi.Omar, (2011)"Demography and Bahrain's Unrest," Sada, (March 16, 2011) accessed December 1, 2014,
<http://carnegieendowment.org/2011/03/16/demography-and-bahrain-s-unrest/gbpy>
- Al-Wefaq. (2013)[Equality and Citizenship are the Foundation of Democracy]." 2013. Accessed January 30, 2015.
http://alwefaq.net/uploadfiles/files/Tameez_3Oct2013.pdf.
- <http://www.mapsofworld.com/bahrain/bahrain-demographics.html>

Social Wight of Shia Community in Bahrain in Power Structure Lack of Social Justice

Bozorgmehri, M. ^{1*}

Received on: 03/01/2016

Accepted on: 07/03/2016

Abstract

Shia community composes 65 to 70 percent or according to some statistics 76 percent of Bahrain population while the dominant class is Sunni. Sheikh Isa Ale Khalife Family and most of political authorities are Sunni and social importance of Shia is disregarded. The policy of Bahrain government has been trying to deprive Shia from social significance and authorities. The main aim of this paper is detailed surveying of Shia community's position in Bahrain power structure and discriminatory behavior of the government towards them disregarding social justice. For this, descriptive- analytical survey was used based on qualitative and quantitative sociology parameters such as number of residents in different areas, education status, facilities, religious freedom, equal opportunities for economy and employment, and opportunities for social and political positions. While fulfillment of justice specially social justice is a responsibility of the government, Bahrain government must move towards comprehensive meeting of society's need specially Shia community. Lack of effort on this and also discriminatory approach reduces legitimacy.

Keywords: Bahrain, Shia, Social Justice.

---

^{1*}. Associate professor Imam Khomeini International University.
(Corresponding Author: bozorg_majid@yahoo.com)